

Overlegorgaan
Fysieke Leefomgeving

Plan van Aanpak **Participatie in Aardgasvrije Wijken**

2020-2021

Definitief

Participatie in Aardgasvrije Wijken

Publieksversie

Het is de intentie van het OFL om de samenvatting openbaar te publiceren. De achterliggende hoofdstukken zijn bij het OFL beschikbaar.

#	Status	Datum
1.3	Definitieve publieksversie	10-9-2020
1.2	Tweede Concept Publieksversie	12-8-2020
1.1	Concept Publieksversie	7-7-2020
1.0	Definitief	3-7-2020
0.9	Definitief concept	23-6-2020
0.2	Concept	21-6-2020
0.1	Concept	17-6-2020

Samenvatting

Het Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving (OFL) organiseert een actie-onderzoek naar Participatie in Aardgasvrije Wijken. Dat doet het OFL op verzoek van het Interbestuurlijke Programma Aardgasvrije Wijken (PAW), samen met betrokkenen bij het vraagstuk. Het project heeft enerzijds als doel om inhoudelijk onderzoek te doen naar de hoofdvraag: *In welke omstandigheden is welk type participatie het meest effectief in het aardgasvrij maken van wijken?* Anderzijds wil het de leefwereld en formele wereld bij elkaar brengen en met elkaar laten samenwerken.

Leidende principes

In de aanpak leert het OFL van praktijk én theorie. Het OFL betreft daarin het speelveld van leefwereld en formele wereld, en vertrekt zoveel mogelijk vanuit het perspectief van bewoners. Daarbij heeft het OFL een onafhankelijke rol en waarborgt zij een zorgvuldig proces van stapsgewijs leren en reflecteren en bijstellen waar nodig.

Vier sporen

In haar werkzaamheden zet het OFL in op de volgende sporen:

Doorontwikkeling van nieuwe kijk op participatie

In 2019 bleek dat er nog geen gedeeld begrip was van wat participatie betekent in de context van aardgasvrije wijken. Veelgebruikte participatieladders geven onvoldoende ruimte aan de diversiteit van de leefwereld en formele wereld bij het aardgasvrij maken van wijken. Deze ladders zijn daarnaast gericht op overheidsinitiatief. Terwijl bewonersinitiatieven minstens zo vaak voorkomen. Verder blijkt dat het begrip *empowerment* een belangrijke rol speelt bij participatie: of betrokkenen willen en kunnen meedoen, bepaalt of participatie slaagt. Dit aspect komt nog niet voor in huidige participatietools. Op basis van bovenstaande inzichten heeft het OFL een nieuwe kijk op participatie voor het aardgasvrij maken van wijken ontwikkeld.

Doelstelling voor 2020 is om deze nieuwe kijk op participatie aan te scherpen op basis van theorie en praktijk, en dit te vertalen naar een praktisch toepasbaar instrument dat professionals helpt in de keuze welke participatievorm past in een specifieke situatie.

Onderzoek sociale structuren

In 2019 heeft het OFL gesignaleerd dat sociale structuren vaak niet overeenkomen met de fysieke afbakening van de wijk. Op basis van dit inzicht is de hypothese '*spreading, not scaling*' ontstaan: kunnen sociale structuren bijdragen aan het aardgasvrij maken van wijken? Hierbij gaan we uit van de strategie dat bewustwording en initiatief zich verspreid onder bewoners via sociale structuren. Doelstelling voor 2020 is om verder inzicht te krijgen in hoe sociale structuren werken, en of en hoe deze een rol spelen in het aardgasvrij maken van wijken.

Betrekken van het speelveld

Het OFL betreft sinds de start in 2019 een zo breed mogelijk speelveld. Om direct in contact te komen met bewoners maakt het OFL omgevingswandelingen. Tijdens deze wandelingen bezoekt het OFL een wijk om daar op straat in gesprek te gaan met de mensen die er wonen. Hieruit ontstaan nieuwe inzichten over participatie in aardgasvrije wijken. Om kennis en inzichten te delen en te verspreiden en signalen, adviezen en onderzoeksresultaten te toetsen. Het OFL werkt hiervoor nauw samen met de begeleidingsgroep. De begeleidingsgroep is een brede groep van ervaringsdeskundigen vanuit samenleving en overheden die relevante onderwerpen vanuit het perspectief van bewoners bekijken. Daarnaast heeft het OFL contact, met professionals die werken in participatie en met wetenschappers op dit gebied.

Signaleren en uitwerken van nieuwe inzichten

In 2019 heeft het OFL veel nieuwe inzichten opgedaan. Dit werd mogelijk door de open onderzoeksvormen zoals de omgevingswandelingen, de nuttige input van de begeleidingsgroep en de verdiepende gesprekken met ervaringsdeskundigen.

Doelstelling in 2020 is om nieuwe inzichten, signalen of trends opvangen en deze analyseren en doorgeven aan het speelveld en aan PAW.

Samenwerking tussen OFL en PAW

Het OFL werkt op verzoek van het interbestuurlijke Programma Aardgasvrije Wijken. Het OFL doet dit vanuit een onafhankelijke rol. De samenwerking tussen OFL en PAW kan de volgende vormen aannemen:

1. Co-creëren: waarbij actief gezamenlijk opgetrokken en samengewerkt wordt
2. Informeren van elkaar: waarbij OFL en PAW los/apart? van elkaar werken, maar elkaar nauw informeren over plannen, voortgang en eerste inzichten
3. Onafhankelijk: waarbij OFL zelf initiatief neemt en uitkomsten deelt met PAW

Jaarlijks rapporteert het OFL aan PAW over de inhoudelijke resultaten en doet zij verslag van het proces. De belangrijkste inhoudelijke signalen deelt de OFL-voorzitter Marleen Stikker in een brief aan de minister van Binnenlandse Zaken.

Inhoud

Samenvatting.....	3
1. Inleiding.....	6
1.1. Uitkomsten evaluatie OFL & PAW	6
1.2. Doelstelling: leren over participatie vanuit het perspectief van bewoners	6
1.3. Leidende principes	7
1.4. Uitgangspunten in de werkwijze OFL	7
1.5. Leeswijzer.....	8
2. Doorontwikkeling nieuwe kijk op participatie.....	9
2.1. Aanleiding en huidige stand van zaken	9
2.2. Doelstelling	9
2.3. Activiteiten.....	10
2.4. Beoogde resultaten	10
3. Onderzoek sociale structuren	12
3.1. Aanleiding en huidige stand van zaken	12
3.2. Doelstelling	12
3.3. Activiteiten.....	12
3.4. Beoogd resultaat	12
4. Signaleren en uitwerken van nieuwe inzichten.....	14
4.1. Aanleiding en huidige stand van zaken	14
4.2. Doelstelling	14
4.3. Activiteiten.....	14
4.4. Beoogd resultaten.....	15
5. Betrekken van het speelveld.....	16
5.1. Aanleiding en huidige stand van zaken	16
5.2. Doelstelling	16
5.3. Functioneren van de begeleidingsgroep	16
5.4. Activiteiten.....	17
5.5. Beoogde resultaten	17
6. Samenwerking tussen OFL & PAW	18
6.1. Rapportage & verslaglegging	18

1. Inleiding

Dit plan beschrijft de aanpak van het Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving (OFL) voor het actie-onderzoek gericht op participatie in aardgasvrije wijken, dat doet het OFL op verzoek van het Interbestuurlijke Programma Aardgasvrije Wijken (PAW). Eind 2020 wordt de aanpak bijgesteld in overleg met PAW en inbreng van het speelveld¹. Deze inleiding beschrijft de OFL-uitgangspunten in de werkwijze en sluit af met een leeswijzer.

Het primaire doel van het plan is aan het PAW uitleg geven over de gekozen werkwijzen. Daarnaast is het plan geschreven voor alle (professioneel) betrokkenen bij de participatie in het aardgasvrij maken van wijken. Door het hoe-en-waarom van de OFL activiteiten te delen wil het OFL mede er voor zorgen dat een actief speelveld ontstaat dat bijdraagt aan de energie-transitie in Nederland.

1.1. Uitkomsten evaluatie OFL & PAW

Jaarlijks evalueren OFL en PAW de samenwerking tussen OFL en PAW op gebied van participatie in aardgasvrije wijken. Tijdens de evaluatie in mei 2020 zijn de volgende belangrijkste verbeterpunten benoemd:

- Betere inhoudelijke verbinding tussen PAW en OFL door plannen en activiteiten vanuit PAW sneller te delen met OFL, en hier vanuit OFL op aan te sluiten;
- De bruikbaarheid, validatie en helderheid van OFL-producten vergroten;
- Scherpere afspraken over onderlinge samenwerking tussen PAW en OFL.

Dit plan is opgesteld met input uit de evaluatie en vervolgesprekken tussen PAW en OFL. Hiertoe heeft PAW de themaplannen met het OFL gedeeld, en zijn de verschillende leervragen waar het OFL aan wil bijdragen opgenomen in dit plan van aanpak. Het OFL geeft daarmee invulling aan de verbeterpunten zoals benoemd in de evaluatie.

Tegelijkertijd vraagt betere inhoudelijke verbinding en onderlinge samenwerking inzet van beide kanten tijdens de uitvoering. Om de meerwaarde te vergroten is het voor het OFL belangrijk om op de hoogte te zijn van actuele activiteiten van PAW op gebied van participatie. Het OFL vraagt daarom van PAW om steeds zo spoedig mogelijk plannen, geïnitieerde opdrachten en resultaten gerelateerd aan participatie met het OFL te delen. Daarnaast vraagt het OFL van PAW om de betrokkenen binnen PAW goed te informeren over de OFL-plannen en resultaten. Andersom zal het OFL PAW doorlopend informeren over voortgang en tussentijdse resultaten. Door elkaar goed op de hoogte te houden kunnen activiteiten elkaar inhoudelijk versterken.

1.2. Doelstelling: leren over participatie vanuit het perspectief van bewoners

---

¹ een situatie waarin alle partijen tegen dezelfde voorwaarden kunnen werken en niemand wordt bevoordeeld.

In dit actie-onderzoek wil het OFL leren hoe leef- en systeemwereld goed kunnen samenwerken om aardgasvrije wijken te realiseren. Het OFL doet dit op verzoek van BZK/PAW. Het OFL vertrekt daarbij vanuit het perspectief van bewoners, de leefwereld.

Het gezamenlijk actie-onderzoek heeft twee doelen:

1. Inhoudelijk onderzoek naar participatie in aardgasvrije wijken, om zo een gedeeld beeld te vormen over wat we verstaan onder participatie in deze context, en wat bijdraagt aan een goede samenwerking tussen leef- en systeemwereld.
2. Tijdens het proces leren leef- en systeemwereld van en met elkaar. Effectieve participatie of samenwerking vraagt inzet van leef- en systeemwereld, in dit proces leren zij over zichzelf en van elkaar wat er nodig is om invulling te geven aan effectieve participatie.

De hoofdvraag voor dit actie-onderzoek is: “*in welke omstandigheden is welk type participatie het meest effectief in het aardgasvrij maken van wijken?*”. Dit onderzoek draagt bij aan verschillende leervragen die gesteld zijn in het PAW. De specifieke leervragen zijn per hoofdstuk in dit plan van aanpak benoemd.

1.3. Leidende principes

Om antwoord te geven op deze vragen organiseert het OFL een gezamenlijk actie-onderzoek op basis van de volgende leidende principes:

- Er wordt geleerd van praktijk én van onderzoek/wetenschap (theorie).
- Het is nadrukkelijk een *gezamenlijk* actie-onderzoek. Het OFL betreft daarin het speelveld van leefwereld (bewoners, maatschappelijk initiatiefnemers en organisaties, informele structuren) en systeemwereld (overheden, woningcorporaties, netbeheerders en andere formele systemen en structuren).
- Het OFL verbindt leef- en systeemwereld vanuit een onafhankelijke rol en waarborgt een zorgvuldig proces.
- Vanwege het lerende en onderzoekende karakter werkt het OFL iteratief. We blijven continu leren en reflecteren op de uitkomsten, en stellen bij waar nodig.

1.4. Uitgangspunten in de werkwijze OFL

In de uitvoering van de activiteiten zet het OFL zich in voor:

- *Verbinding met het speelveld*: Het aardgasvrij maken van wijken en op grotere schaal de energietransitie is een belangrijk maatschappelijk thema van deze tijd. Participatie staat daarbij bij een diversiteit aan partijen op de agenda. Het OFL houdt zich in het werk op de hoogte van deze omgeving, weet verbindingen te leggen met andere participatie-initiatieven en wisselt onderling kennis uit om van elkaar te leren en geen dingen dubbel te doen. Het OFL toetst inzichten en signalen continu binnen het speelveld, om zo verder aan te scherpen.
- *Toetsing van inzichten en signalen* bij het speelveld, intercollegiaal (binnen OFL- secretariaat en voorzitters; bij participatieprofessionals), en bij de begeleidingsgroep (zie hoofdstuk 5)
- *Verbinding met PAW*: Het OFL deelt nieuwe kennis en inzichten tussentijds met PAW. Inhoudelijke conclusies en adviezen worden schriftelijk gedeeld met PAW. Eind van het jaar wordt over de voortgang gerapporteerd. De rapportage over de periode sinds begin 2019 wordt aangepast en eind van de zomer verstuurd aan PAW. Van PAW wordt verwacht dat zij inhoudelijk reageert op de adviezen en signalen van het OFL. Daarnaast informeert PAW het OFL actief over relevante ontwikkelingen binnen het programma.
- *Open communicatie van resultaten*. Het OFL heeft een onafhankelijke positie en richt zich op systeem- en leefwereld. Inhoudelijke resultaten worden daarom niet alleen met PAW gedeeld, maar worden ook gecommuniceerd aan geïnteresseerden. Hiervoor maakt het OFL gebruik van aansprekende, toegankelijke vormen. Zoveel mogelijk (daar waar PAW dat passend vindt) worden deze resultaten gedeeld via PAW-communicatiekanalen. Vanwege de onafhankelijke rol van het OFL, zal het OFL haar resultaten altijd communiceren via bestaande OFL-kanalen (o.a. website en nieuwsbrief).

1.5. Leeswijzer

Dit plan van aanpak is gestoeld op drie inhoudelijke sporen. Deze worden toegelicht in de volgende hoofdstukken. Per inhoudelijk spoor wordt de aanleiding, de doelen, de inhoudelijke koppeling aan leervragen van PAW, de activiteiten die het OFL inzet en de beoogde resultaten benoemd. De drie sporen zijn:

- Hoofdstuk 2: Doorontwikkeling nieuwe kijk voor participatie
- Hoofdstuk 3: Onderzoek sociale structuren
- Hoofdstuk 4: Signaleren en onderzoeken van onverwachte inzichten

Hoofdstuk 5 beschrijft hoe het OFL de verbinding met het speelveld vormgeeft, onderdeel daarvan is de begeleidingsgroep. Hoofdstuk 6 beschrijft vervolgens de samenwerking tussen OFL en BZK/PAW.

2. Doorontwikkeling nieuwe kijk op participatie

2.1. Aanleiding en huidige stand van zaken

Bij de start van het gezamenlijk actie-onderzoek in 2019 bleek dat er nog geen gedeeld begrip was van wat participatie betekent in de context van aardgasvrije wijken en de energietransitie. Het aardgasvrij maken van wijken is een nieuwe opgave die raakt tot achter de voordeur. Eerder opgedane participatiekennis en –ervaring is slechts deels toepasbaar. Het OFL heeft afgelopen periode over participatie in aardgasvrije wijken de volgende inzichten opgedaan:

- Het begrip *empowerment* speelt een belangrijke rol in participatie: Pas als mensen *willen* en *kunnen*, kunnen zij overgaan op doen en actief participeren².
- Veel participatieladders zijn gebaseerd op de ladder van Arnstein (1969). Deze ladder gaat uit van de overheid als initiatiefnemer, met daarbij twee partijen: overheid en burger. In werkelijkheid zijn er meerdere partijen betrokken bij het aardgasvrij maken van wijken. Een nieuwe participatieladder uit 2004³ geeft ruimte aan initiatief vanuit burgers en vanuit overheid. Er is daarbij geen oordeel over de positie op de ladder. Het is afhankelijk van de situatie welke trede het best past. Elke trede beschrijft een andere verhouding tussen overheid en samenleving. Van 'geen participatie' tot eigendom bij de lokale gemeenschap.

Op basis van bovenstaande inzichten vanuit de theorie heeft het OFL een nieuwe kijk op participatie ontwikkeld en getoetst bij de begeleidingsgroep. Deze nieuwe kijk is opgebouwd vanuit theorie (het raamwerk participatie), en vraagt om toetsing in de praktijk (leren van praktijk en theorie als leidend principe).

Wat werkt in participatie is afhankelijk van lokale condities. Het OFL heeft een onafhankelijke rol en heeft bovendien onvoldoende kennis van de lokale situatie. Het OFL wil en kan daarom niet oordelen over, in een specifieke context, wat wel en niet bijdraagt aan het aardgasvrij maken van woningen. Wenselijker is het om partijen in staat te stellen daar in de praktijk zelf een goede afweging in te maken. Deze afweging kan beter worden gemaakt indien de partijen elkaars standpunten, overwegingen en belangen kennen. Het OFL wil daarom de nieuwe kijk op participatie vertalen naar een zelfscan participatie. Een eerste variant van deze zelfscan, gericht op toepassing door verschillende partijen uit de leef- en systeemwereld, is getest in de begeleidingsgroep. Hieruit bleek dat een dergelijk instrument zowel voor een gemeente als voor een maatschappelijk initiatiefnemer helpt om bewust na te denken over keuzes in het participatieproces.

De, in de tweede ronde, ingediende voorstellen voor het in aanmerking komen als proeftuin, spelen een belangrijke rol in de verdere ontwikkeling van het raamwerk. In die tweede ronde is aan de gemeenten gevraagd om uitgebreider en explicieter (dan in de eerste ronde) het gekozen participatieproces te onderbouwen. De doorontwikkeling van het raamwerk participatie kan daardoor beter aansluiten op de vragen die bij de gemeenten hebben bij het ontwerpen en uitvoeren van hun participatieproces.

2.2. Doelstelling

Doelstelling van de doorontwikkeling van de nieuwe kijk op participatie is om:

² Het begrip empowerment en bijbehorende willen en kunnen is uitgewerkt in door Drift in opdracht van OFL in het rapport: Burgers, overheden en de transitie naar aardgasvrije wijken (2019).

³ University of the West of England (2004), p. 64. Bijgevoegd in bijlage 1.

<https://www.irf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/jr163-community-participation-development.pdf>

1. De nieuwe kijk op participatie (op basis van empowerment en participatie-ladder nieuwe stijl) aanscherpen op basis van theorie en toetsing in de praktijk;
2. Dit perspectief vertalen naar een praktisch toepasbaar instrument dat bijdraagt aan het komen tot een gemeenschappelijke keuze over welke participatievorm het beste is in een specifieke situatie.

2.3. Activiteiten

Activiteit	Toelichting
Analyse participatie in proeftuinen (op basis van kijk op participatie)	<ul style="list-style-type: none"> • Inzicht in verschillende vormen van participatie in de proeftuinen, wat kunnen we van welke proeftuin leren? Waar verder in verdiepen? • Test van het raamwerk participatie: werkt dit kader in de praktijk?
Zelfscan participatie ontwikkelen (en toetsen in de praktijk)	<ul style="list-style-type: none"> • Inzicht in de toepasbaarheid van het raamwerk participatie, draagt bij aan aanscherping van het raamwerk en het deelbaar maken van dit concept. • Het OFL ontwikkelt de eerste prototypes, om zo het raamwerk te testen. Het is nog een open vraag wie de rol heeft dit verder door te ontwikkelen. Het OFL zal hierop reflecteren in samenwerking met betrokkenen uit leef- en systeemwereld (waaronder PAW).
Uitwerken trede 'lokaal eigendom'	<ul style="list-style-type: none"> • Het toevoegen van de trede 'eigendom' werd positief ontvangen bij toetsing in het speelveld. Tegelijkertijd is deze trede nog beperkt uitgewerkt. • In het klimaatakkoord zijn afspraken over lokaal eigendom (streven naar 50%) opgenomen voor grootschalige opwekken van energie op land. Voor de warmtetransitie zijn hier geen afspraken over gemaakt. • We zien bij dit onderwerp een relatie met het wetstraject warmtewet 2.0. Het OFL verkent deze verbinding en informeert betrokken departementen over de uitwerking van de trede 'eigendom' op de participatieladder. Mogelijk vraagt dit om een nauwere verbinding met deze trajecten, die de rol van het OFL in context van het PAW overstijgt. Het verder oppakken hiervan is geen onderdeel van dit plan van aanpak. Wanneer er behoefte is aan verdere uitwerking gaat het OFL hierover graag in gesprek om de mogelijkheden te bespreken.
Aanscherpen, onderbouwen, beschrijven van het raamwerk participatie	<ul style="list-style-type: none"> • Uitwerken van het raamwerk op basis van bovenstaande toetsing in de praktijk. • Toetsen en aanscherpen met experts (o.a. wetenschap, ervaringsdeskundigen, begeleidingsgroep en beleidsmakers). • Publiceren van het raamwerk.

2.4. Beoogde resultaten

- Publicatie van nieuw raamwerk participatie;
- Publicatie/rapport met inzichten uit tweede ronde proeftuinaanvragen (geanonimiseerd);
- Advies aan PAW hoe dit raamwerk participatie ingezet en ontsloten kan worden;
- Werkend prototype zelfscan participatie (op basis van meerdere iteratieslagen);
- Voorstel voor doorontwikkeling zelfscan (het is een open vraag welke rol hier ligt voor OFL, er kan ook gedacht worden aan samenwerking met KLP, markt, anders ...).

BOX 1 | Verbinding Doorontwikkeling nieuwe kijk op participatie met themaplannen PAW

In haar themaplannen benoemt het PAW verschillende leervragen die gerelateerd zijn aan de manier waarop naar participatie gekeken wordt. Het OFL verwacht dat de beoogde resultaten kunnen bijdragen aan de beantwoording van de volgende leervragen:

- Welke verschillende karakteristieken van en in de wijk kunnen bepalend zijn bij de effectiviteit van de gekozen aanpak?
- Hoe geef je invulling aan diversiteit in de wijk, waarbij er bewoners zijn die vroegtijdig worden betrokken en bewoners die pas betrokken (willen) worden op het moment dat er een concreet aanbod is?
- Op welke wijze kunnen bewonersgroepen effectief worden ondersteund, en welk aanvullend beleid is nodig om deze rol en positie te benutten?
- Het PAW heeft de hypothese dat succesvolle betrokkenheid van bewoners niet alleen samenhangt met een top-down of bottom-up aanpak, maar ook met de mate van informatie, de mogelijkheden tot inspraak en medezeggenschap, verschillende voorkeuren van bewoners ook en aanzien van het proces, de type wijk en activiteit van bewonersgroepen enz.
- Hoe kunnen burgerinitiatieven bijdragen aan de wijkgerichte aanpak en hoe is dat te organiseren?
- Hoe kunnen bewoners in staat gesteld worden mee te doen (empowerment)?
- Hoe kunnen gemeenten worden ondersteund met kennis en best-practices?
- Wat houdt de regierol in? Welke rollen zijn er? Hoe kunnen gemeenten daar het beste invulling aan geven?
- Op welke manieren kunnen individuele bewoners en collectieven van bewoners bij het verbinden van opgaven betrokken worden?

3. Onderzoek sociale structuren

3.1. Aanleiding en huidige stand van zaken

In 2019 heeft het OFL aan PAW gesignaleerd dat sociale ecosystemen vaak niet overeenkomen met fysieke afbakening van de wijk. Sociale structuren lopen over wijkgrenzen heen. Op basis van dit inzicht is de hypothese *'spreading, not scaling'* tot stand gekomen. Er zijn twee verschillende strategieën voor het onder bewoners verspreiden van bewustwording en initiatieven over het aardgasvrij maken van woningen. De hypothese stelt dat de beste strategie om dit doen is dit via sociale structuren te laten verlopen (*'spreading'*). Deze strategie is beter dan het planmatig opschalen door de overheid als planner van wijk naar wijk (*'scaling'*).

3.2. Doelstelling

De hypothese is dat *'spreading not scaling'* kansen biedt voor het aardgasvrij maken van wijken, maar er zijn nog veel openstaande vragen. Doelstelling van dit spoor is om verder inzicht te krijgen in hoe sociale structuren werken, en of deze een rol kunnen spelen in het aardgasvrij maken van wijken.

3.3. Activiteiten

Activiteit	Toelichting
Kennissessie over sociale netwerken en structuren	<ul style="list-style-type: none"> • We verwachten dat er vanuit wetenschap al veel kennis is over welke sociale structuren er zijn (bijvoorbeeld kennisgebieden zoals sociologie, sociale geografie, etc.). In een kennissessie brengen we deze experts bij elkaar om eerste vormen van sociale structuren te definiëren. Dit biedt richting om vervolgens verder te onderzoeken
Locatiebezoeken bij twee aardgasvrij-initiatieven	<ul style="list-style-type: none"> • Leren welke rol sociale structuren spelen bij verspreiding van kennis/informatie/beeldvorming/ gevoel/beleving van duurzaamheid, aardgasvrij
Omgevingswandelingen	<ul style="list-style-type: none"> • Onderzoeksmethodiek hoe sociale structuren in de praktijk op verschillende plekken werken • Gericht op het inzicht krijgen of duurzaamheid en aardgasvrij nu al een rol spelen in sociale structuren (zonder dat er een specifiek initiatief is)
Vastleggen van praktijkverhalen	<ul style="list-style-type: none"> • Voorbeelden uit de praktijk maken theoretische concepten tastbaar. Daarom leggen we de voorbeelden uit omgevingswandelingen en locatiebezoeken vast in praktijkverhalen over sociale structuren • Publicatie op website

3.4. Beoogd resultaat

- Inzicht in hoe sociale structuren werken en of deze bijdragen aan spreading/scaling in het aardgasvrij maken van wijken; inzichten toetsen bij het speelveld; conclusies beschreven in signaleringsrapport aan PAW.
- Praktijkverhalen over sociale structuren vastgelegd en gepubliceerd.
- Mogelijk leidt dit tot advies over de rol die sociale structuren kunnen spelen in PAW; vraag is of dit in 2020 realistisch is, mogelijk volgt dit in 2021.

BOX 2 | Verbinding onderzoek sociale structuren met themaplannen PAW

In haar themaplannen benoemt het PAW verschillende leervragen die gerelateerd zijn aan de manier waarop naar participatie gekeken wordt. Het OFL verwacht dat de beoogde resultaten kunnen bijdragen aan de beantwoording van de volgende leervragen:

- Helpt samenwerking met andere contactpersonen (zowel professionals van gemeenten en andere organisaties als niet professionals) die direct in contact staan met bewoners om de impact van de persoonlijke aanpak ten behoeve van aardgasvrij te vergroten?
- Op welke manieren kan de wijkaanpak gebruikmaken van andere sociale structuren zoals sportclubs, scholen etc. (spreading not scaling) in het meekrijgen van mensen met de aardgasvrij maken van hun wijk?
- Welke normen en waarden moeten worden vastgelegd in het borgen van een goede positie voor de burger? Het OFL verwacht dat de praktijkverhalen inzicht kunnen geven in normen en waarden die voor bewoners van belang zijn

4. Signaleren en uitwerken van nieuwe inzichten

4.1. Aanleiding en huidige stand van zaken

Afgelopen jaar is gebleken dat er nog veel te leren is over participatie in aardgasvrije wijken. Opvallend is dat we veel nieuwe inzichten hebben opgedaan over onderwerpen en thema's die we vooraf niet hadden verwacht.

Deze inzichten ontstaan door onze open onderzoeksvormen zoals de omgevingswandelingen, de open vertrouwde setting van de begeleidingsgroep, en verdiepende gesprekken met ervaringsdeskundigen. Het gaat daarbij om thema's en inzichten die we (vooraf) nog niet goed kunnen duiden, maar waarbij hun betekenis wel eens zeer relevant zou kunnen zijn voor het verzoek van het PAW. Deze inzichten en thema's laten zich niet vooraf plannen en begroten. De omgevingswandelingen halen bovendien vaak hardnekkige vooroordelen over bepaalde wijken onderuit.

Een belangrijke bron voor signalen zijn de in de tweede ronde door de gemeenten ingediende voorstellen voor een proeftuin. Zoals al opgemerkt in hoofdstuk 2, is in die tweede ronde aan de gemeenten gevraagd om uitgebreider en explicieter (dan in de eerste ronde) het gekozen participatieproces te onderbouwen. Dit levert mogelijk ook nieuwe, onverwachte inzichten op.

4.2. Doelstelling

Opvangen en signaleren van nieuwe inzichten/signalen/trends.

4.3. Activiteiten

De activiteiten in dit werkspoor zijn niet vooraf te plannen, in de begroting is daarom een stelpost opgenomen die ons in staat stelt om niet alleen op te staan voor nieuwe inzichten, signalen en trends, maar deze ook nader te onderzoeken en uit te werken. Onderstaande tabel geeft voorbeelden van activiteiten die daarvoor mogelijk zijn.

Voorbeelden van activiteiten	Toelichting
Wat leren we van coronacrisis over participatie: kansen, zorgen vragen	<ul style="list-style-type: none"> Analyse met begeleidingsgroep over strategische vragen, kansen, zorgen die opkomen over participatie tijdens coronacrisis Vastleggen in publicatie met belangrijkste kernpunten
Analyse van 2 ^e ronde proeftuinen	<ul style="list-style-type: none"> Wordt gedaan vanuit nieuwe kijk op participatie (zie hoofdstuk 2), we verwachten vanuit de praktijk te leren en nieuwe onverwachte inzichten op te doen.
Omgevingswandelingen, begeleidingsgroep, kennisdeling, netwerkscan,	<ul style="list-style-type: none"> Vanuit het uitgangspunt om in contact te blijven met het speelveld verwachten we nieuwe inzichten op te doen. Er gebeurt veel in het speelveld. Door deze inzichten te delen en aan te scherpen ontstaan nieuwe signalen. We houden het behapbaar en planbaar door 4x per jaar in de interne OFL-reflectiebijeenkomst alle nieuwe inzichten/signalen/ideeën te analyseren en nieuwe thema's/signalen aan PAW te destilleren Vastleggen in signalen/advies aan PAW

Mogelijk thema: Omgevingsvariabelen: Verschillende uitingen van lokaal eigenaarschap	<ul style="list-style-type: none"> • Op verschillende plekken zien we verschillende vormen van lokaal eigenaarschap ontstaan: op de ene plek werkt het, en de ander niet. Wat leren we van deze praktijk? • Waar mogelijk: zijn er omgevingsvariabelen te expliciteren?
---	--

4.4. **Beoogde resultaten**

Nieuwe onverwachte inzichten, vastgelegd in jaarrapportage/ advies aan PAW

BOX 3 | Verbinding Onverwachte Inzichten met themaplannen PAW

Onverwachte inzichten zijn niet vooraf aan specifieke leervragen te verbinden. De beoogde resultaten kunnen bijdragen aan bestaande leervragen, maar kunnen ook nieuwe inzichten en vragen agenderen.

5. Betrekken van het speelveld

5.1. Aanleiding en huidige stand van zaken

Sinds de start in 2019 heeft het OFL een begeleidingsgroep samengesteld, zij begeleiden het gezamenlijk actie-onderzoek. De begeleidingsgroep is gestart vanuit de leefwereld om zo te vanuit het perspectief van bewoners (dit een leidend principe) te kunnen reflecteren. De groep is geleidelijk uitgebreid om nieuwe perspectieven toe te voegen. Zo wordt het vertrekpunt vanuit bewoners behouden, en is er aandacht voor een diversiteit aan perspectieven. Daarbij is extra aandacht voor geluiden die in bestaande structuren (nog) niet vertegenwoordigd zijn. Deelnemers zijn ervaren, betrokken experts in het onderwerp. Zij zijn deelnemer als persoon, en niet namens een achterban of organisatie. Wel brengen zij hun eigen perspectief in. De bijeenkomsten die 4x per jaar gehouden worden kenmerken zich door open, verkennende gesprekken. De begeleidingsgroep agendeert nieuwe onderwerpen en scherpt de inzichten uit het onderzoek aan. Deze rol is tot nu toe niet formeel vastgelegd.

Naast de begeleidingsgroep betreft het OFL het speelveld in bilaterale gesprekken. Het gaat daarbij om gesprekken met ervaringsdeskundigen vanuit leef- en systeemwereld, met professionals die werken binnen participatie, wetenschappers op het onderwerp en met leden van de begeleidingsgroep. Deze gesprekken zijn informeel en verkennend, waarbij nieuwe onderwerpen aangedragen worden en bestaande inzichten en uitkomsten aangescherpt.

Het OFL gaat direct in contact met bewoners tijdens omgevingswandelingen. Deze omgevingswandelingen helpen om aan te sluiten bij de belevingswereld van bewoners, en zo te leren wat er speelt onder mensen. In 2019 heeft het OFL 10 omgevingswandelingen georganiseerd, welke nieuwe inzichten (zie hoofdstuk 4) gaven en bestaande inzichten aan scherpten.

5.2. Doelstelling

Het OFL betreft het speelveld om:

- Nieuwe inzichten op te doen;
- Kennis en inzichten te delen en te verspreiden;
- De signalen, adviezen en onderzoeksresultaten te toetsen. Het goed betrekken van het speelveld is daarmee een onderbouwing en legitimering van de adviezen en signalen van het OFL. Hiervoor bewaakt het OFL een zorgvuldig proces.

5.3. Functioneren van de begeleidingsgroep

In 2020 wordt de begeleidingsgroep doorontwikkeld, en zien we de volgende rollen voor de groep:

- **Signaleren en agenderen** van maatschappelijk trends, onderwerpen, thema's die van belang zijn om te leren welk type participatie het best werkt in welke omstandigheden bij het aardgasvrij maken van wijken. Dit doen leden op basis van eigen kennis, ervaringen en inzichten uit hun netwerk.
- **Mede-ontwikkelen** van inzichten op basis van vragen en onderwerpen die geagendeerd worden, door het OFL of door leden van de groep (via de voorzitter).
- **Toetsen** van de producten en signalen van het OFL om deze aan te scherpen vanuit eigen praktijk. Het gaat hierbij om het aanscherpen van resultaten/producten.
- **Adviseren** over prioritering van OFL-onderwerpen/acties en belangrijkste thema's.

Randvoorwaarden voor het functioneren van de begeleidingsgroep zijn:

- Een open, lerende setting waar ervaren mensen hun expertise kunnen delen. Zij werken niet vanuit persoonlijk of bedrijfsbelang, maar vanuit collectieve betrokkenheid bij de opgave.

- Leden van de groep:
  - Denken vanuit de gemeenschap en het bewonersperspectief;
  - Brengen verschillende perspectieven in;
  - Zijn primair bezig met vormen van participatie;
  - Doen dat in context van de energietransitie.

5.4. **Activiteiten**

Activiteit	Toelichting
Doorontwikkeling begeleidingsgroep	<ul style="list-style-type: none"> • Samenstelling finetunen en uitbreiden met daarin aandacht voor: zijn de belangrijkste spelers uit het speelveld in beeld en betrokken? Zijn verschillende perspectieven in balans? • Vaststellen rol en werkwijze: nu het vertrouwen in de groep is opgebouwd is het tijd om het proces scherper in te richten en de beoogde rollen en randvoorwaarden vast te stellen.
Bijeenkomsten begeleidingsgroep	<ul style="list-style-type: none"> • Het organiseren van bijeenkomsten inclusief inhoudelijke agendering, voorbereiding en verslaglegging.
Bilaterale overleggen en kennisuitwisseling	<ul style="list-style-type: none"> • Voor informele toetsing van inzichten en signalen, het delen en aanscherpen van (concept) resultaten en opdoen van nieuwe inzichten, doordat gesprekspartners (uit overheid, samenleving, begeleidingsgroep) nieuwe onderwerpen agenderen. • Leidt mogelijk tot nieuwe inzichten en signalen (hoofdstuk 4).
Omgevingswandelingen	<ul style="list-style-type: none"> • Voor aansluiting met wat er leeft bij bewoners in wijken. Zie voor beschrijving hoofdstuk 3.

5.5. **Beoogde resultaten**

- Nieuwe onderwerpen/thema's;
- Bijeenkomsten worden vastgelegd in verslagen;
- Inzichten worden teruggekoppeld in rapportages/signalen;
- Toetsing en aanscherping van resultaten OFL.

6. Samenwerking tussen OFL & PAW

Het OFL onderzoekt participatie in aardgasvrije wijken op verzoek van BZK/PAW. Dat doet OFL in een onafhankelijke rol. Op onderwerpen wordt samengewerkt en wordt de verbinding nauwer opgezocht. De samenwerking tussen PAW en OFL kan de volgende vormen aannemen:

1. Co-creëren: OFL & PAW zien beide vanuit hun eigen rol een onderwerp waarin zij actief willen samenwerken om dit verder te ontwikkelen. Voorbeeld is ontwikkeling van de zelfscan.
2. Informeren: OFL & PAW werken los van elkaar aan onderwerpen/activiteiten, en informeren elkaar over plannen, voortgang en eerste inzichten. Voorbeeld hiervan is het deelnemen van OFL aan PAW-bijeenkomsten, en het deelnemen van PAW aan de begeleidingsgroep.
3. Onafhankelijk werken: OFL neemt eigen initiatief, en gebruikt uitkomsten in signalering/ agendering bij PAW. Voorbeeld hiervan is het spoor 'signaleren van onverwachte inzichten'.

Hieronder zijn de verschillende activiteiten ingedeeld naar de typen van samenwerking:

Co-creëren	Informeren	Onafhankelijk werken
<ul style="list-style-type: none"> • Zelfscan participatie • Aanscherpen raamwerk participatie 	<ul style="list-style-type: none"> • Omgevingswandelingen • Locatiebezoeken • Uitwerking lokaal eigendom bij raamwerk participatie • Kennissessie sociale structuren • Lessen uit coronacrisis • Bijeenkomsten begeleidingsgroep • Vastleggen werkwijze/rol begeleidingsgroep 	<ul style="list-style-type: none"> • Analyse participatie 2^e ronde proeftuinen • Praktijkverhalen sociale structuren • Activiteiten als onderdeel van signaleren van onverwachte inzichten • Finetunen samenstelling begeleidingsgroep • Individuele gesprekken leden begeleidingsgroep

6.1. Rapportage & verslaglegging

Naast onderlinge samenwerking worden uitkomsten vastgelegd en gedeeld met PAW.

Document	Planning ⁴
1. Jaarrapportage met inhoudelijke signalen, verantwoording en verslag van het proces.	08/2020: Rapportage 2019 02/2021: rapportage 2020
2. Brief aan PAW/minister gericht op inhoudelijk advies en signalering. Hierin worden inzichten en conclusies met PAW gedeeld, waar mogelijk gecombineerd met een advies of handelingsperspectief voor PAW. De OFL-voorzitter verstuurd deze brief vanuit haar onafhankelijke rol, voorafgaand wordt PAW geïnformeerd over inhoud en planning.	09/2020 en 02/2021
3. Jaarplanning & begroting: gericht op de plannen voor aankomend jaar en bijbehorend budget. Het plan van aanpak 2021 zal voortbouwen op de inhoudelijke sporen uit het jaarplan 2020 (dit document).	12/2020

⁴ aan BZK/PAW wordt gevraagd kritisch te kijken naar deze planning en de aansluiting op de jaarplanning van PAW. Wanneer dit tijdig aangegeven wordt kan hier in overleg vanaf geweken worden.